

Опара Надія

к.с.-г.н., доцент

доцент кафедри безпека

життєдіяльності

Полтавська державна аграрна академія

РОЗВИТОК СЕЛЕКЦІЙНИХ ДОСЯГНЕНЬ ТА ОХОРОНА ПРАВ НА СЕЛЕКЦІЙНУ ПРОДУКЦІЮ В УКРАЇНІ ТА ЄС

XXI століття – це епоха економіки,
заснованої на знаннях, і в цих умовах
інтелектуальна власність буде
рушійною силою

Х. Ідріс,

Генеральний директор ВОТР

Пріоритетом інтеграції нашої країни до Європейського Союзу (далі ЄС) є
адаптація законодавства України до законодавства ЄС.

Механізм уніфікації законодавчої бази України і законодавчої бази ЄС
визначені загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до
законодавства ЄС (34 від 18.03. 2004 № 1629-IV).

В питаннях охорони прав на сорти рослин наша країна активно
співпрацює з наступними міжнародними організаціями та установами:

- ГАО – Продовольча та сільськогосподарська організація при ООН;
- ОЕСД – Організація економічного співробітництва і розвитку;
- CPVO – офіс ЄС з питань рослинного різномайття;
- UPOV – Міжнародний Союз з охорони нових сортів рослин;
- ASTA – Американська асоціація виробників і продавців насіння.

Питання формування Міжнародної системи охорони прав на сорти
рослин бере свій початок у 1961 році, коли UPOV у Женеві було підписано

Міжнародну конвенцію з охорони прав нових сортів рослин. Ключові питання конвенції переглядалися у 1972, 1978, 1991 роках.

Мета Конвенції – сприяння розвитку міжнародного співробітництва й надання допомоги державам – учасникам в гармонізації законодавства у сфері охорони сортів рослин.

Україна приєдналася до Конвенції відповідно до Закону України № 209/95 – ВР від 02.06.1995 року.

Текст Міжнародної угоди з рослинних генетичних ресурсів для виробництва продовольства і в ведення сільського господарства (2001) велику увагу приділяється комплексному внеску селекціонерів, а також фермерів, до глобальної продовольчої безпеки шляхом їх досліджень і розробок нових сортів сільськогосподарських культур.

Виведення нового сорту будь-якої культурної рослини потребує значних затрат наполегливих пошуків, тривалого часу і великих зусиль. Цей процес може тривати протягом багатьох років, а інколи навіть протягом життя кількох поколінь, потребує значних фінансових затрат, залучає великі колективи висококваліфікованих фахівців. Цими проблемами і пояснюється, що в Україні виведення нових сортів не можна вважати успішними. За рядом показників наша країна досить значно відстає від країн із розвиненою ринковою економікою.

Сучасне сільське господарство – це досить складний бізнес, в якому приходится враховувати без перебільшення тисячі нюансів.

На перший погляд український ринок посівного матеріалу вже давно розподілений на користь відомих світових брендів. Більшість дистриб'юторів воліє працювати із чудово розрекламованими виробникам, переконуючи в тому й керівників господарств. Усе логічно: гучне ім'я та блискуче підготовлені демонстраційні ділянки не дають підстав сумніватися в успіху. Чимало агровиробників за звичкою не довіряє вітчизняній селекції, і вкладає кошти у площі під таким насінням, якщо воно навіть таки придбане, за залишковим принципом.

Український ринок досить консервативний: якщо агроном «підсів» на який-небудь гібрид, то буде його вирощувати до упору, оскільки той дає гарний результат.

Прикладом успішної бізнес-моделі української селекції є Всеукраїнський науковий інститут селекції (ВНІС). Розпочатий ще 1991 року приватний проект зі створення конкурентоспроможних на світовому рівні вітчизняних сортів та гібридів насіння широкого спектру культур, сьогодні виходить на максимальну потужність. В лінійці ВНІС є створений та апробований за найсучаснішими світовими стандартами посівний матеріал соняшнику, кукурудзи, ріпаку, пшениці, жита, ячменю, цукрових та кормових буряків, а також насіння таких нішевих культур як спельта, тритикале та інші. 150 га випробувальних полів, 50 га селекційних розсадників, понад 30 фахівців, які займаються безпосередньо селекцією. Дослідники ВНІС застосовують усі відомі сьогодні методи створення вихідного матеріалу та нових стабільних, високоврожайних і стійких до стресових умов середовища сортів та гібридів. Це класична селекція, методи редагування геному, метод ДНК-маркерів, в тому числі і технологія CRTSPRCaS.

У будь-якій країні основою розвиненої системи сільськогосподарського виробництва є ефективна селекційна діяльність. Така ситуація в нашій країні склалася внаслідок вузькості правового поля та недостатньої обізнаності суб'єктів селекційної діяльності щодо своїх прав. Вітчизняне законодавство у сфері захисту прав селекціонерів має більш декларативний, а ніж прикладний характер.

Необхідність підвищення рівня продовольчої безпеки в Україні та розвиток виробництва сільськогосподарських культур визначають необхідність ґрунтового дослідження особливостей охорони селекційних досягнень.

У розвинутому агропромисловому виробництві, що є основою продовольчої безпеки країни, важлива роль належить ефективній селекційній діяльності.

За даними Насіннєвої асоціації України поліпшення якості насіння може збільшити врожайність сільськогосподарських культур до 30%.

З 2008 року наша країна є членом Міжнародної організації з сертифікації насіння. Це дозволяє інститутам НААНУ здійснювати його поставки на зовнішній ринок з урахуванням Європейських стандартів.

В країнах ЄС обов'язковій сертифікації підлягає лише насіння наступних сільськогосподарських культур: пшениці, ячменю, жита, вівса, тритикале, кукурудзи, ріпаку, чорної гірчиці, цукрового буряку, соняшнику, сої, польового гороху і картоплі. Для цих культур, крім категорії «сертифіковане насіння» можуть існувати додаткові категорії – «схвалене насіння» («комерційне», «запасне») зі зниженими вимогами до якості насіння, яким однак, можна торгувати, хоча й лише за нестачі поставок сертифікованого насіння і у випадку, якщо профільне Міністерство дозволяє таку торгівлю.

Насіння більшості овочевих культур у ЄС не є об'єктом сертифікації, навіть якщо ці культури вирощуються фермерами на великих площах (морква, цибуля).

В Україні принципи правової охорони селекційних досягнень регламентуються законами «Про охорону прав на сорти рослин» (01.17.2002). Основні принципи охорони визначено Законом України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державний реєстр сортів рослин придатних для поширення в Україні (15.05.2003).

У 2002 році було створено Державну систему охорони прав на сорти рослин та Український інститут експертизи сортів рослин.

Охорона селекційних досягнень – це суспільно-правовий порядок закріплення певних прав і обов'язків за суб'єктами селекційної діяльності, що виникають з приводу привласнення та комерціалізації її результатів, а також створення механізмів їхньої реалізації.

Захист селекційних досягнень – це комплекс заходів, спрямованих на визнання або відновлення прав на них, а також захист інтересів суб'єктів селекційної діяльності під час їх порушення чи оспорювання шляхом застосування до правопорушників визначених законом санкцій.

Міжнародна угода з рослинних генетичних ресурсів для виробництва продовольства і ведення сільського господарства (2001) визнає комплексний внесок селекціонерів (зокрема фермерів), до глобальної продовольчої безпеки шляхом їх досліджень і розробок нових сортів сільськогосподарських культур.

Список використаних джерел

1. Шубравська О.В. Розвиток селекційної діяльності та ринку селекційної продукції в Україні та світі. Журнал «Економіка сільського господарства». стор. 86-98. 2012 р.
2. Вірченко В., Савчук В. Охорона селекційних досягнень як передумова продовольчої безпеки України. Журнал «Теорія і практика інтелектуальної власності». Стор 73-82. № 2. – 2015 р.
3. Закон України «про охорону прав на сорти рослин» від 21.04.1993 р. № 3116-XII [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3b91:12>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні» від 15.05.2003 р. № 686 [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1379_2007_%D0%BF.
5. Міжнародна угода з рослинних генетичних ресурсів для виробництва продовольства і ведення сільського господарства 3/2001 [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/meeting/004/12656/Y265001.htm#3>.
6. Міжнародний проект з рослинних генетичних ресурсів 5/83 [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/x5563E/x5563e07.htm#wfd>.

7. Про створення Насіннєвої асоціації України [Електронний ресурс]. –
Доступний з: «[http://agroconf.jrg/content/pro-stvorenniya-nessinnievoyi-
asociyi-uckrayini](http://agroconf.jrg/content/pro-stvorenniya-nessinnievoyi-asociyi-uckrayini)»